

**CALITATEA VIETII
ȘI POLITICILE PUBLICE PRIVIND
BUNĂSTAREA SOCIALĂ**

Coordonatori:
NINA STĂNESCU
MARINELA CARMEN GRIGORE
FLORENTINA OLIMPIA AVRAM
LIVIU TOADER

CALITATEA VIETII
ȘI POLITICILE PUBLICE PRIVIND
BUNĂSTAREA SOCIALĂ

EDITURA UNIVERSITARĂ
București

Colecția SOCIOLOGIE ȘI ȘTIINȚELE COMUNICĂRII

Redactor: Laura Nicolescu
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Calitatea vieții și politicile publice privind bunăstarea socială / coord.:

Nina Stănescu, Marinela Carmen Grigore, Florentina Olimpia Avram, Liviu

Toader. - București : Editura Universitară, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-28-1929-3

- I. Stănescu, Nina (coord.)
- II. Grigore, Marinela Carmen (coord.)
- III. Avram, Florentina Olimpia (coord.)
- IV. Toader, Liviu (coord.)

316

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062819293

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2025
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021.315.32.47
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47 / 0745 200 718/ 0745 200 357
comenzi@editurauniversitara.ro
www.editurauniversitara.ro

PREFAȚĂ

Literatura dedicată nașterii statului bunăstării este foarte vastă, iar studierea ei duce la concluzia că nu există doar un stat al bunăstării ci variate modele ale acestuia care au fost dezvoltate în diferite contexte istorice și politice.

Statul bunăstării este fără îndoială o evoluție a statului, un răspuns la cererea crescândă pentru siguranță economico-socială. Putem considera statul bunăstării ca fiind o instituție socială (tipică pentru țările dezvoltate) care produce, organizează, distribuie și reglementează bunurile sociale și serviciile (dimensiune instituțională) și este răspunzător pentru oferirea oamenilor a unor bunuri stabilite de comun acord cât și servicii pentru a proteja familiile și indivizii împotriva contingențelor sociale și pentru a stabiliza mediul socio-economic (dimensiunea funcțională). Această responsabilitate se poate baza pe noțiunea de cetățenie (aceasta însemnând că statul este responsabil pentru bunăstarea cetățenilor săi) sau mai pe larg pe temeuri etice (statul trebuie să ofere, cel puțin, un anumit nivel de bază al protecției pentru toți cetățenii săi).

Bunăstarea socială reprezintă o stare de echilibru în care indivizii și comunitățile își pot satisface nevoile de bază, trăiesc într-un mediu sigur și au acces la resursele necesare pentru a-și dezvolta potențialul. Doar printr-o abordare integrată și cuprinzătoare se poate crea un mediu în care sănătatea emoțională și bunăstarea socială să se sprijine reciproc pentru a asigura o calitate a vieții ridicată pentru toți membrii societății.

Obiectivul principal al statului bunăstării este atingerea unui standard de viață (calitatea vieții) la un nivel corespunzător necesităților și aspirațiilor colectivității.

Calitatea vieții este un concept care permite o evaluare globală a vieții unei persoane, a unor grupuri sociale, colectivități, cât și o evaluare a diferitelor condiții sau sfere ale vieții. Deși termenul de calitate a vieții a apărut pentru prima dată în deceniul al șaptelea, iar cercetările asupra

calității vieții datează din 1960, conceptul are o istorie mai lungă. Preocuparea pentru o viață mai bună este, probabil, la fel de veche ca și civilizația. Observăm un salt calitativ al evoluției științifice contemporane. Tehnologia avansează, observăm cum multe din sarcinile noastre sunt preluate de roboți, inteligența artificială „ne joacă feste” și totuși continuăm să ne întrebăm: Să fie acestea calitatea vieții? Bunăstarea unui popor?

Robotul... o mașinărie previzibilă, oricât de bine imită o ființă umană, rămâne același și azi, și mâine... Numai omenirea are calitatea de a fi imprevizibilă, de a crea, de a se bucura, de a a-și ridica calitatea vieții la excelență .

Nina Stănescu

CUPRINS

IMPACTUL RECIDIVEI PENALE ASUPRA SOCIETĂȚII ÎN GENERAL ȘI BUNĂSTĂRII SOCIALE ÎN SPECIAL DE LA CAUZE LA EFECTE	9
Liviu Toader, Florentina Olimpia Avram	
INCLUZIUNEA, REINTEGRAREA ȘI REZILIENȚA SOCIALĂ A PERSOANELOR SANȚIONATE PENAL – MĂSURI DE POLITICI PUBLICE PENALE	30
Florentina Olimpia Avram, Liviu Toader	
POLITICI PUBLICE PRIVIND BUNĂSTAREA INTEGRĂRII TINERILOR NEETS PE PIAȚA MUNCII	
Stănescu Nina, Aldea Ștefania Teodora, Stamate Petru-Pavel-Nae	
POLITICI PUBLICE PRIVIND BUNĂSTAREA ȘI INTEGRAREA PERSOANELOR MATURE PE PIAȚA MUNCII.....	60
Nina Stănescu, Achiței (Anghel) Alexandra Roxana	
CALITATEA VIEȚII PRIVIND BUNĂSTAREA SĂNĂTĂȚII SOCIOEMOȚIONALE A UNEI SOCIETĂȚI PROSPERE	68
Nina Stănescu, Velicu Sorina Nicoleta, Toader Cătălin	
COMPLETAREA ȘI MODIFICAREA UNOR ACTE NORMATIVE ÎN DOMENIUL ASISTENȚEI SOCIALE, DEMERS ESENȚIAL ÎN PROCESUL DEZVOLTĂRII SERVICIILOR SOCIALE ÎN ROMÂNIA.....	78
Grigore Marinela Carmen	
AJUTOR UMANITAR ȘI POLITICI SOCIALE ÎN CONTEXTUL CONFLICTULUI MILITAR DIN UCRAINA	
Adrian Cristian Titorencu	90

IMPACTUL RECIDIVEI PENALE ASUPRA SOCIETĂȚII ÎN GENERAL ȘI BUNĂSTĂRII SOCIALE ÎN SPECIAL DE LA CAUZE LA EFECTE

Liviu Toader, Craiova University – Craiova, România
E-mail: liviutd@yahoo.com

Florentina Olimpia Avram, Ovidius University –
Constanța, România
E-mail: olimpiaflore@yajoi.fr-

Abstract:

Regardless of the social policy model promoted, no social group should be ignored by the institutions that ensure social welfare. Even if strongly marginalized social groups appear, their emergence is mainly due to the inefficiency of certain programs or the insufficiency of funds intended for them. The main risk groups from the perspective of social exclusion, lack of trust in state authorities, low social participation and perceived economic tensions are vulnerable social categories. The complexity and coherence of the social security system are essential to the way in which the social needs of individuals are met. Failure to cover the main social and criminological needs of vulnerable people, respectively of offenders, can lead to an increase in the criminal phenomenon and an increase in the recidivism rate in society. The adoption of a strategy to prevent criminal recidivism, by involving and empowering the community in the execution of criminal sanctions, can represent a significant indication in the development of a criminal public policy.

Keywords: social welfare, social cohesion, social needs, penal public policies, recidivism, social reintegration

1. Coeziunea și bunăstarea socială premise pentru elaborarea politicilor publice

Un studiu realizat de „Economedia” în 2023 cu privire la calitatea vieții și bunăstarea socială a arătat că „România a urcat o poziție până pe locul 43 în clasamentul mondial privind *Indicele de Progres Social (IPS)*

raportat la anul 2022, care evaluează calitatea vieții și bunăstarea socială din 169 de țări, efectuat de organizația nonprofit „Social Progress Imperative” cu sprijinul Deloitte” (Economedia, 2023).

În anul 2022, România nu s-a mai clasat pe ultimul loc în rândul statelor membre ale Uniunii Europene (UE), „ocupând penultima poziție, înaintea Bulgariei, care s-a clasat pe locul 44. România a înregistrat 76,89 de puncte din 100, un scor ușor mai scăzut față de anul 2021, dar care o plasează în rândul țărilor din a doua categorie (după ce anul trecut s-a regăsit printre țările din a treia categorie), după Barbados, Argentina și Ungaria” (Idem).

„Deloitte” este organizația care furnizează la nivel global consultanță fiscală și juridică, servicii de audit și analizează managementul riscului către aproximativ 90% din companiile prezente în topul „Fortune Global 500®” (CNN Money, 2024) și către mii de companii și agenții din sectorul privat.

„Deloitte România este una dintre cele mai mari firme de servicii profesionale din țara noastră și oferă, în cooperare cu *Reff & Asociații/Deloitte Legal*, servicii de audit, de consultanță fiscală, servicii juridice, de consultanță și managementul riscului, consultanță financiară, soluții de servicii și consultanță în tehnologie, precum și alte servicii adiacente, prin intermediul a peste 3400 de profesioniști” (Deloitte, 2024).

După ce indicele care măsoară bunăstarea și progresul social a avansat constant pe parcursul a peste zece ani, nivelul calității vieții și al bunăstării sociale a stagnat în 2023 la nivel global, conform celei mai recente ediții a (IPS), care analizează aceste dimensiuni în 170 de țări și este efectuat de organizația non-profit *Social Progress Imperative* cu sprijinul *Deloitte*. „Potrivit acestui studiu realizat în 2024, „indicele de progres social la nivel global a crescut de la 58,34 în 2011, când studiul a fost realizat pentru prima dată, la 63,44 la sfârșitul anului 2023, nivel aproape neschimbat în comparație cu indicele de 63,75 din 2022, în contextul în care majoritatea țărilor au stagnat sau chiar au scăzut anul trecut, arată studiul” (Idem).

Același studiu (2024) relevă faptul că și România a urmat tendința și a crescut de la 71,52 în 2011, la 75,24 în 2023, nivel care se află în ușoară scădere față de anul 2022, când a fost estimat la 76,89. Potrivit studiului care cuprinde șase categorii de țări, România a avansat în cea de-a doua categorie în 2022, situându-se pe locul 44 din cele 170 de state analizate și se menține în rândul țărilor din a doua categorie, după Argentina, Barbados și Bulgaria.

Indicele de Progres Social (IPS) măsoară calitatea vieții și bunăstarea socială a cetățenilor din 170 de țări, în baza analizei a trei dimensiuni principale. Arhitectura sa distinctivă și metodologia se concentrează exclusiv pe problemele care contează cel mai mult pentru oameni, cum ar fi de pildă, îmbunătățirea siguranței cetățenilor, a drepturilor și oportunităților, precum și sănătatea societății.

„Metodologia presupune acordarea unui punctaj pentru elementele încadrate în categoria nevoilor de bază – și anume hrană și îngrijire medicală de bază, apă și salubritate, locuință și siguranță personală -, pentru cele care țin de bunăstare – accesul la educație de bază, accesul la informații și comunicații, sănătatea și bunăstarea, calitatea mediului – și pentru elementele care țin de oportunități – drepturile personale, libertatea personală și de alegere, incluziunea, accesul la educație avansată. În baza punctajului acordat, țările din clasament sunt grupate în șase categorii, în mod descrescător” (Idem).

În 2023, „România s-a clasat pe locul 46 în lume la categoria nevoilor de bază, pe locul 49 din punctul de vedere al bunăstării și pe locul 46 la categoria oportunități. Analizând valorile atribuite fiecărei coordonate care intră în aceste trei categorii, țara noastră a obținut cele mai bune rezultate la nutriție și îngrijire medicală (locul 28), la locuință (locul 43), siguranță personală (locul 45) și informații și comunicații (locul 46). Pe de altă parte, coordonatele care înregistrează scoruri mai mici includ incluziunea socială (locul 71) și apa și salubritatea (locul 67)” (Idem).

Factorii de decizie de la nivel statal, liderii de afaceri, investitorii și grupurile comunitare din peste 50 de țări folosesc Indexul Progresului Social pentru a încadra și măsura performanța, pentru a facilita colaborarea și pentru a prioritiza acțiunile privind cele mai presante probleme ale lumii.

Există dovezi potrivit cărora nivelul de trai într-o societate se bazează pe coeziunea socială, ce are un impact pozitiv asupra bunăstării subiective, contribuind astfel la îmbunătățirea vieții cetățenilor. Coeziunea socială presupune un sentiment de comuniune, reziliență și orientare către un bine comun. Bunăstarea socială a țărilor și a fiecărui individ în parte este recunoscută din ce în ce mai mult ca fiind un bun social și un criteriu de referință important pentru evaluarea progresului uman.

Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD) – organizație la care și România urmează să adere în 2026 – definește

„societatea coezivă ca fiind cea care funcționează pentru bunăstarea fiecărui cetățean, militează împotriva excluziunii și marginalizării sociale, creează un sentiment de apartenență socială și de încredere și oferă tuturor membrilor săi oportunități de dezvoltare și de mobilitate socială” (MAE, OECD, 2024).

Indicele Coeziunii Sociale este un instrument care măsoară coeziunea la nivelul societății. Acesta presupune evaluarea unui set de variabile ce reflectă percepția oamenilor cu privire la nivelul de interacțiune pe verticală (dintre autorități/instituții și indivizi etc.) și pe orizontală (dintre membrii aceleiași comunități). Indicele se măsoară pe o scală de la 0 la 1, unde zero semnifică excluziune socială, iar 1 reprezintă o coeziune socială perfectă. În acest ultim caz, nivelul coeziunii sociale este analizat din perspectiva a patru elemente de bază: 1. legitimitatea, sau nivelul de încredere a cetățenilor în instituțiile și autoritățile statului; 2. acceptarea, sau nivelul de solidaritate dintre membrii societății; 3. participarea cetățenilor la viața socială, politică și comunitară și 4. afilierea la comunitate, organizații sau grupul de persoane.

Referindu-ne la gradul de participare a membrilor comunității la viața socială, acesta este unul redus, în special în rândul categoriilor vulnerabile. Printre motive poate fi enumerat: nivelul redus de mulțumire a populației în general și în mod special a persoanelor care sunt considerate ca aparținând unor grupuri vulnerabile, față de politicile publice și sistemul de protecție socială și de modul de implicare a statului în soluționarea principalelor probleme și nevoi sociale. Prejudecățile și stereotipurile influențează puternic predispoziția instituțiilor statului de a implica persoane din grupurile vulnerabile în acțiuni de incluziune socială, strategii și proiecte comunitare privind combaterea sărăciei și a depravării materiale relative. Observăm o tendință clară de deteriorare a coeziunii sociale, în special în rândul persoanelor și grupurilor predispuse excluderii sociale, interpretată drept: răspunsul insuficient al autorităților la cele mai stringente necesități ale categoriilor respective.

Hotărârea Guvernului nr. 440/2022 pentru aprobarea Strategiei naționale privind incluziunea socială și reducerea sărăciei pentru perioada 2022— 2027 menționează categoria de persoane care sunt considerate ca aparținând unor grupuri vulnerabile, astfel: pe lângă copiii și tinerii aflați în perioada de pregătire a reintegrării în societate după o perioadă de protecție

specială (inclusiv lipsiți de sprijin parental), persoanele cu un nivel scăzut de școlarizare, persoane care locuiesc în zone urbane sau rurale marginalizate, persoanele de etnie romă care sunt victime directe sau indirecte ale unor discriminări pe criterii etnice, evidențiem și persoane aflate în evidențele serviciilor de probațiune, față de care au fost dispuse măsuri sau sancțiuni neprivative de libertate (persoanele față de care s-a dispus amânarea aplicării pedepsei, suspendarea executării pedepsei sub supraveghere, liberarea condiționată - în cazul în care restul rămas neexecutat din pedeapsă este de 2 ani sau mai mare și persoanele față de care s-a dispus executarea pedepsei amenzii prin prestarea de muncă în folosul comunității), persoane aflate în perioada de reintegrare socială, respectiv, minori aflați în evidențele serviciilor de probațiune (minorii sancționați cu o măsură educativă neprivativă de libertate, față de care s-a dispus înlocuirea măsurii educative privative de libertate sau liberarea din detenție), persoanele victime ale traficului de ființe umane, persoane consumatoare de droguri etc. Din acest punct de vedere, prezenta Strategie este complementară strategiilor sectoriale (privind reintegrarea socială a persoanelor private de libertate, ocuparea forței de muncă, combaterea marginalizării sociale etc). Strategia propune un cadru care să asigure oportunități și egalitatea de șanse necesare pentru ca persoanele vulnerabile menționate să-și poată maximiza potențialul de care dispun pentru o dezvoltare personală armonioasă, inserție stabilă pe piața muncii și nu în ultimul rând, incluziune socială și societală.

„Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei pentru perioada 2022-2027, reprezintă un factor catalizator al eforturilor și angajamentului Guvernului României asumate pentru dezvoltarea durabilă a României în orizontul anului 2030 și totodată, pentru asigurarea unei vieți echitabile, demne și prospere locuitorilor săi, oferind cadrul general de intervenție pentru atingerea coeziunii sociale și combaterea provocărilor complexe generate de sărăcie și excluziune socială” (Strategia. 2022).

Politica de coeziune socială constituie principala politică de investiții a Uniunii Europene. Odată cu adoptarea „Actului Unic European” din 1986, coeziunea economică și socială a devenit un domeniu de competență al Comunității Europene. Unul dintre obiectivele stabilite care privesc politica de coeziune în perioada 2021-2027, se referă la: „o Europă mai socială, prin implementarea Pilonului european al drepturilor sociale; o Europă mai

apropiată de cetățeni – dezvoltarea sustenabilă și integrată a zonelor urbane, rurale și de coastă prin inițiative locale” (Parlamentul European, 2023).

În 2017, Comisia Europeană a prezentat o comunicare privind instituirea așa-numitului Pilon european al drepturilor sociale. Pilonul social – al cărui scop este de a asigura îmbunătățirea condițiilor de trai și de muncă în UE – stabilește 20 de principii și drepturi esențiale. „Aceste principii și drepturi se înscriu în trei teme: 1. egalitate de șanse și de acces pe piața forței de muncă (de exemplu, educație și învățare pe tot parcursul vieții, egalitate de șanse, egalitate de gen și sprijin activ pentru ocuparea forței de muncă); 2. condiții de lucru echitabile (de exemplu, locuri de muncă sigure și adaptabile, salarii, informații despre condițiile de încadrare în muncă și protecție în caz de concediere, dialog social și echilibru între viața profesională și cea de familie); 3. protecție și incluziune socială (de exemplu, îngrijirea copilului, venit minim, indemnizație de șomaj, incluziunea persoanelor cu handicap, asistență pentru persoanele fără adăpost, acces la servicii esențiale, asistență medicală și îngrijire pe termen lung” (Uniunea Europeană, 2017).

În concordanță cu conceptualizarea coeziunii sociale oferită de Consiliul Europei, sunt abordate cinci aspecte ale acestei coeziuni: „excluziunea socială percepută; tensiunile sociale percepute (de natură economică și etnoculturală); încrederea interpersonală; participarea socială (angajamentul civic și activitatea politică); sentimentul de apartenență la comunitate (atașamentul față de oamenii din vecinătate și frecvența contactelor interpersonale)” (Uniunea Europeană, 2016).

„Coeziunea socială este o caracteristică a unei societăți bazată pe conexiuni și relații între unități sociale precum indivizi, grupuri, asociații, cât și între unități teritoriale” (McCracken, 1998).

Sociologul Émile Durkheim (1858-1917) a utilizat conceptul de coeziune socială considerând că aceasta constituie ordinea viitoare a societății și o definea ca interdependență caracterizată prin loialitate și solidaritate (solidaritatea mecanică și solidaritatea organică) între membrii societății. Solidaritatea umană reprezintă un fapt social, care se manifestă prin relații și rapoarte interumane: de familie (rudenie), profesionale, naționale, politice.

În teza sa privind dezvoltării societăților „*The Division of Labour in Society*” (1893), Durkheim afirmă faptul că într-o societate care manifestă

solidaritate mecanică, coeziunea umană derivă din omogenitatea indivizilor - oamenii se simt conectați prin activitate, formare educațională și religioasă, și stil de viață similar, iar solidaritatea organică provine din interdependența ce rezultă din specializarea activității și complementaritatea dintre oameni.

Aspecte deseori menționate în definirea coeziunii sociale privesc: întărirea relațiilor sociale, împărtășirea valorilor și existența unui mod comun de interpretare, trăirea unei identități comune și a unui sens al comunității, cât și încredere între membrii comunității.

2. „Și recidiva infracțională poate dăuna grav societății”. De la cauze la efecte.

În accepțiunea lui É. Durkheim, „crima este un fenomen normal, ea este întâlnită în toate societățile cunoscute și în toate timpurile. Universalitatea și normalitatea crimei sunt rezultatul variațiilor individuale și colective: o societate în care conștiințele indivizilor ar fi absolut identice este imposibil de conceput” (Dobrică, 2011, p. 340). Același autor considera crima că nu este doar normală, ci și necesară și utilă. „(...) După dreptul atenian, Socrate era un criminal și condamnarea lui n-avea nimic nedrept. Cu toate acestea, crima sa, anume independența sa de gândire, era utilă nu numai omenirii, ci și patriei sale” (Durkheim, 2008, p. 92).

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, prin noțiunea de „criminalitate” se înțelege „săvârșirea de crime; totalitatea infracțiunilor săvârșite pe un teritoriu, într-o anumită perioadă” (Dicționar, 1975, p. 209). Orice societate se confruntă cu aspecte de crimă și „delincvență”. „Întrucât nu poate exista o societate în care indivizii să nu se abată mai mult sau mai puțin de la tipul colectiv, este inevitabil ca printre aceste abateri să fie unele care reprezintă caracter criminal” (Banciu, 2000, p. 178).

Același Dicționar explicativ al limbii române (1975), definește noțiunea de „delincvență” drept acel fenomen social constând în săvârșirea de delict, respectiv totalitatea delictelor și crimelor considerate pe plan social, ori ansamblu de delict comise dintr-un anumit mediu pe parcursul unei perioade de timp determinate.

În opinia sociologului englez Anthony Giddens, „delincvența se referă numai la conduita nonconformistă prin care se încalcă o lege” (Giddens,

2010, p. 748), spre deosebire de noțiunea de „devianță” care cuprinde atât ansamblul de norme legale sancționate de legea penală, cât majoritatea comportamentelor sancționate contravențional, de pildă.

În ultimii ani, problemele legate de criminalitate ocupă un subiect din ce în ce mai important atât în dezbaterile publice cât și pe agenda de lucru a guvernelor și entităților specializate în domeniu, în elaborarea de noi și eficiente politici de prevenție sau de limitare a fenomenului. Reiterarea comportamentului infracțional cu efecte directe și uneori ireversibile asupra infractorului, victimei și societății reprezintă o îngrijorare accentuată și repetitivă a societății civile cu privire la bunăstarea socială și gradul de siguranță personală și comunitară.

Una dintre analizele domnului Liviu Toader asupra fenomenului infracțional și a politicilor publice în materie penală, este reflectată și în articolul „Și recidiva poate dăuna grav sănătății” (2021), publicat în Revista Universitară de Sociologie, nr. 2/2021, Craiova. Ca formă specială a fenomenului infracționalității – specifică autorul – recidiva reprezintă una dintre cele mai grave probleme sociale cu care se confruntă societățile contemporane. Recidiva poate dăuna grav societății din dublă perspectivă: a costurilor relativ mari pe care le presupune custodierea unei persoane condamnate într-o unitate penitenciară și a pericolului pe care un recidivist îl poate reprezenta pentru societatea civilă. Studiile demonstrează faptul că, după liberarea deținuților din unitățile penitenciare intervine fie incluziunea socială a acestora în toate sferele vieții sociale, fie excluziunea lor care poate fi totală sau parțială. În această ultimă situație, fenomenele excluzive vor conduce spre situații asemănătoare pre-încarcerării care pot contribui la recăderea în aria infracționalității și de aici la un ciclu detenție – libertate.

Excluziunea (excluderea) socială implică faptul că cineva sau ceva este exclus de către altcineva. Însă conceptul de excludere socială ridică problema responsabilității personale. Indivizii pot alege să se retragă singuri din viața socială, să se izoleze fie din cauza experiențelor traumatizante trăite în spațiului carceral și a inadapării fostului deținut la viața socială (resurse materiale reduse sau inexistente, lipsa de adăpost etc.), fie din cauza stigmatizării/etichetării ori discriminării la care este supus fostul condamnat sau persoana aflată în supravegherea unei instituții (de exemplu serviciul de probațiune).

În analiza fenomenului de excludere socială importantă este „interacțiunea dintre activitatea umană și responsabilitate, pe de o parte, și rolul forțelor sociale în configurarea situației materiale a oamenilor, pe de altă parte” (Giddens, op. cit., p. 348).

Potrivit sociologului american Erving Goffman (1922-1982) „Un individ este stigmatizat atunci când este diferit, într-un mod nedorit, de ceea ce așteaptă societatea (Goffman, 1975, p. 9).

Stigmatizarea publică, societală se manifestă prin reacții explicite și implicite la adresa unei persoane sau a grupurilor stigmatizate, acestea fiind, respinse, evitate și discriminate. Mai mult decât atât, sunt răspândite informații cu privire la caracteristicile stigmatului, precum și a stereotipurilor și prejudecăților promovate în societate, cu privire la pericolul potențial al acestor persoane și grupuri în societate. Consecințele sociale ale stigmatizării publice se manifestă în cele mai multe cazuri: prin excluderea socială, izolarea și discriminarea persoanelor afectate, prin respingerea lor frecventă atunci când se află în căutarea unei locuințe sau a unui loc de muncă, prin refuzul repetat al stabilirii acestora în vecinătate ori în cadrul familiei ori comunității de proveniență și nu în ultimul prin dese restricții și limitări la care persoanele stigmatizate sunt supuse în ceea ce privește exercitarea drepturilor.

În general, persoana stigmatizată este considerată de către opinia publică drept o persoană vicioasă, periculoasă, indiferentă sau slabă. Din acest motiv, persoanele stigmatizate se confruntă cu numeroase forme de discriminare și trec prin diverse crize situaționale, inclusiv crize ale identității, ale stimei de sine sau ale acceptării de sine. Multe dintre aceste persoane sau grupuri de indivizi se confruntă cu fenomenul auto-stigmatizării, care înseamnă asumarea și interiorizarea stigmatizării și a prejudecăților publice. Indivizii astfel afectați relaționează cu propria devalorizare, pe care o înglobează în propria lor identitate.

Auto-stigmatizarea poate însoți stigmatizarea publică și îi poate chiar intensifica consecințele, diminuând considerabil șansele de reintegrare în societate. Pe lângă o calitate a vieții diminuată, alte efecte negative, emoționale ale auto-stigmatizării sunt adesea: scăderea respectului de sine, diminuarea încrederii în propriile puteri, rușinea, frica, deznădejdea, precum și diverse dependențe (alcool, droguri, jocuri de noroc etc).

Putem afirma că nu doar excluziunea socială conduce la reiterarea infracțională (recidivă), ci și alți factori: volitivi, motivaționali, afilierea la anturajul infracțional etc.

De pildă, reintegrarea socială a unei persoane condamnate depinde de experiențele de viață anterioare încarcerării, de experiențele aferente detenției sau perioadei de liberare condiționată/supraveghere și mai ales de provocările apărute imediat punerii în libertate, astfel că, procesul de reintegrare socială se finalizează fie cu reinscrierea socială a fostului condamnat fie cu excluziunea acestuia. Potrivit ultimului Raport de activitate al Administrației Naționale a Penitenciarelor (ANP), întocmit pentru anul 2023, rata recidivei se situa la aproximativ 40%. (Administrația Națională a Penitenciarelor (2023).

Pentru reprezentanții instituțiilor cu rol în combaterea criminalității și în realizarea actului de justiție, dar și pentru opinia publică, recidiva generează numeroase preocupări, datorită costurilor ridicate pe care aceasta le determină. Alături de cheltuielile uriașe pe care le implică la nivelul sistemului de justiție penală (în mod special asupra populației penitenciare) recidiva aduce cu sine și multe alte costuri necuantificabile. Aceste costuri sunt resimțite pe termen lung de victime, de familiile acestora și de comunitate și se referă atât la suferința persoanelor afectate în mod direct de actele infracționale, cât și la sentimentele de teamă și insecuritate trăite în mod special de locuitorii ariilor cu rată crescută a recidivei penale.

Înainte de a defini conceptul de recidivă, este esențială și necesară definirea unor noțiuni asimilate termenului de recidivă, respectiv: „risc” – posibilitatea de apariție a unui eveniment/incident/comportament negativ pe viitor, înțeles în mod predominant în termenii efectelor sale negative potențiale, de obicei exprimat în termeni de pierdere sau pericol; „risc de recidivă” – definit prin probabilitatea calculată de apariție a unui eveniment/incident/comportament repetitiv sau recădere a unui comportament infracțional.

Pornind de la accepțiunea conceptuală, s-a constatat că, din punct de vedere etimologic, noțiunea de „recidivă” provine de la termenul latin „recidivus” (Cocaină, 1995, p. 24), sau de la verbul latin „recidere” care în traducere înseamnă „recădere”, și anume, „care cade în aceeași greșeală” ori „care comite o greșeală încă o dată”, potrivit dicționarului enciclopedic. În concepția cea mai largă, „recidiva” înseamnă „repetarea fenomenului după

dispariția aparentă a acestuia” (Mateuț, 1997, p. 51), adică reiterarea infracțiunilor.

Potrivit art. 41 din Codul penal există recidivă când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare la pedeapsa închisorii mai mare de un an sau a detențiunii pe viață și până la reabilitare sau împlinirea termenului de reabilitare, condamnatul săvârșește din nou o infracțiune cu intenție sau cu intenție depășită, pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de un an sau mai mare sau pedeapsa detențiunii pe viață. Printre sinonimele noțiunii de „recidivă” pot fi menționate următoarele: recădere, repetare, recurență și reversiune.

Un studiu relevant, credem noi, pentru prezenta temă îl constituie cercetarea realizată de Direcția Națională de Probațiune și Administrația Națională a Penitenciarelor (ANP) din cadrul Ministerului Justiției, din perspectivă cantitativă (realizată în perioada mai-iulie 2023), ce a avut ca obiectiv măsurarea percepțiilor, opiniilor și atitudinile populației generale față de fenomenul recidivei și recidiviști. Acest obiectiv s-a realizat prin intermediul unui studiu reprezentativ național pentru populația adultă a României, pe un eșantion reprezentativ la nivel național de 1023 de respondenți din populația generală, având ca scop măsurarea percepțiilor, opiniilor și atitudinile populației generale față de fenomenul recidivei și recidiviști.

Acest studiu integrat, a fost realizat în cadrul proiectul „A SAFE AND EDUCATED COMMUNITY UNDERTAKING RESPONSIBLE ENGAGEMENT - SECURE” (O comunitate sigură, educată și implicată în mod responsabil), finanțat prin Programul „Justiție”, Mecanismul Financiar Norvegian 2014-2021 (Contract de finanțare nr. 7/1583/28.04.2021) (ANP, 2023). Una dintre temele abordate s-a concentrat și asupra factorilor care ar putea ușura și îmbunătăți reintegrarea persoanelor aflate în stare de libertate. Constatările studiului arată că există o varietate de percepții asociate termenului „recidivist”. Astfel, aproximativ 14% dintre respondenți îl asociază cu „persoanele condamnate”, „deținuții” sau „pușcăriașii”. Alți 10% consideră că recidiviștii sunt cei care au fost în detenție, iar un procent de 9% îi asociază cu persoanele care au avut antecedente penale. De asemenea, un procent de 45% dintre respondenți asociază recidiva cu reiterarea infracțiunii ori cu primirea mai multor pedepse. Pentru aproximativ 9% dintre respondenți, recidiviștii sunt considerați „persoane

rele și periculoase”, care „comit infracțiuni grave în mod repetat” și reprezintă o amenințare pentru societate. Totodată, răspunsurile relevă faptul că recidiviștii sunt percepuți ca fiind „cei mai periculoși infractori dintre cei condamnați”. Important de menționat este faptul că un procent de aproximativ 16% dintre respondenți nu cunosc exact ce reprezintă noțiunea de „recidivist” (Ibidem).

Pare relativ simplu să ne întrebăm ce cauzează comiterea unei noi fapte penale, dar întrebarea nu este întotdeauna așa de simplă precum pare. În funcție de context și de persoana infractorului aceasta ar putea să ne arate: ce îi determină pe indivizi să comită o infracțiune? de ce anumiți indivizi săvârșesc mai des infracțiuni decât alții, sau continuă mai mult timp să comită infracțiuni? de ce anumite zone sunt mai predispuse la infracțiuni de cât altele? și de ce unele infracțiuni se produc mai des în anumite perioade?

Pornind de la premisa că infracționalitatea este un fenomen în esență social și că acesta se compune din totalitatea infracțiunilor comise într-un spațiu determinat, nu trebuie să ignorăm faptul că în spatele acestei totalități stau oameni reali cu trăiri emoționale, temperamente, aptitudini și trăsături caracteriale, într-un cuvânt, indivizi cu personalități diferite.

Din punct de vedere al cauzalității recidivei penale, alături de factorii de mediu, precum: familia și relațiile intrafamiliale (lipsa sprijinului social al membrilor familiei), școala/locul de muncă (calitatea relațiilor interpersonale la școală sau la locul de muncă, performanța și angajamentul scăzut), petrecerea timpului liber (nivel scăzut de implicare și satisfacție în alte activități decât antisociale) și abuzul de substanțe (probleme cu alcool și/sau droguri), este imperativ a ne concentra atenția și asupra personalității infractorului care trebuie privit în dinamica devenirii sale. În acest sens, cunoașterea cauzală privește în mod direct istoricul infracțional (considerat factor de risc static), tiparul de personalitate antisocială (comportament impulsiv sau agresiv, lipsă de empatie), cogniții antisociale (atitudini, valori și raționalizări care acceptă comportamentul antisocial) și factori asociați comportamentului antisocial (anturajul ce influențează adoptarea de comportamente infracționale). Unele studii în materie au demonstrat că prezența unei tulburări de personalitate antisociale este unul dintre cei mai importanți factori de risc și recidivă și că un diagnostic de tulburare de personalitate antisocială asociat stării de recidivă trebuie să fie o țintă a aplicării unui tratament specific, ca strategie de prevenire a criminalității.